

Ajdaczić, Dejan

Zmiana tożsamości narodowej a opozycja 'swój'/'obcy'

Etnolingwistyka 20, 149-157

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dejan Ajdazić
(Kijów–Belgrad)

ZMIANA TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ A OPOZYCJA *SWÓJ* / *OBCEJ*

W artykule rozpatrywane są elementy tożsamości etnokonfesyjnej i stereotypów etnicznych ze względu na ich zmiany. Opozycja *swój* / *obcy* jako jedna z centralnych opozycji w procesie utożsamiania siebie z tożsamościami grupowymi modeluje stosunek jednostek do innych ludzi, którzy są ujmowani jako swoi (bliscy / podobni / „przyjaźni”) w przeciwstawieniu do obcych (dalekich / innych / „nieprzyjaznych”).

Wśród wszystkich rodzajów tożsamości etnokonfesyjna w najmniejszym stopniu ulega zmianom w swoim środowisku, lecz może się zmienić i zmienia się w środowisku obcym — u przesiedleńców, emigrantów itd. Ważne czynniki tożsamości należą do dziedziny kultury: do swojej / obcej wiary, obyczajów, języka. W zależności od zainteresowania czy niezainteresowania wspólnoty całkowitym dostosowaniem się nowych członków do otoczenia, wzajemne oddziaływanie kultur odbywa się na poziomie uzgodnienia lub zatarcia różnic kulturowych.

Zmienność i tożsamość ma różne typy i odmiany: przy *zmianie* tożsamości zmieniają się cechy i stosunki przedstawicieli danej grupy drogą ich samookreślenia i samonazywania, przy *zamianie* tożsamości zmieniają się i samonazywanie, i samookreślenie wraz z osobliwościami grupy, przedstawiciele grupy nazywają więc siebie przedstawicielami innego narodu czy wiary.

Utrata tożsamości i przyjęcie nowej zazwyczaj są jednoczesnymi i równoległymi procesami, ale nie są wzajemnie uwarunkowane. Niektóre z procesów utraty poprzedniej tożsamości zachodzą w mniejszej zależności od nabywania nowej (osłabienie, zaniedbanie, zapomnienie i zrzeczenie się), inne zaś odbywają się we wzajemnym związku dwu tożsamości (kształtowanie się podwójnej tożsamości z równoległym istnieniem dwu tożsamości, zamiana etnotożsamości przez inną tożsamość narodową czy na przykład zawodową). Opozycja *swój* / *obcy* jest uwzględniana w analizie różnych typów zmian tożsamości narodowej.

Wyobrażenia o własnym narodzie i innych nacjach przyciągały uwagę badaczy z różnych dziedzin nauki, a w końcu XX wieku powstało kilka nowych dyscyplin,

które ze swojego punktu widzenia się nimi zajmują: imagologia, dział etnolingwistyki poświęcony stereotypom etnicznym, emigrantologia, studia postkolonialne. Fakt, że te dyscypliny zostały stworzone stosunkowo niedawno, znamionuje wzrost zainteresowania badaczy różnymi aspektami tożsamości w literaturze, języku, kulturze i społeczeństwie. W związku z tym nie skupiam się na wyobrażeniu o jakimś konkretnym Innym, co ma miejsce w dużej liczbie prac, lecz zwracam uwagę na zmianę tożsamości, przy której zmieniają się wartości życiowe owego Innego. Moim celem jest przy tym określenie możliwych granic przyszłych badań i rozpatrzenie możliwości połączenia w nich osiągnięć różnych dyscyplin.

Tożsamość grupy narodowej i wyznaniowej konstytuuje się poprzez określenie odmienności własnej grupy względem innej grupy narodowej czy wyznaniowej. Opozycja gradualna *swój / obcy* niekoniecznie przekłada się na wrogi stosunek do tego, kto się od nas różni, ale w sytuacji konfliktu zwykle tak się dzieje. Gdy ktoś chce zwiększyć liczbę opozycyjnych cech dwu tożsamości, prawie każdy segment życia i kultury może przekształcić w obiekt przeciwstawienia. Na przykład sposób odżywiania, ubierania się, gest rytualny lub przywitania, które są złożonymi systemami kodowymi, mogą zostać sprowadzone do opozycji *swój / obcy* (pije alkohol / nie pije alkoholu, żegna się trzema palcami / nie żegna się trzema palcami). Opozycja gradualna *swój / obcy* może mieć szeroki diapazon: od zainteresowania tym, co nie jest swoje, do wrogości. Pod opozycję tę podciąga się też inne, tworząc złożony system odniesień do własnej i innych grup, jak na przykład opozycje gradualne przestrzenne (*bliski / daleki, wschodni / zachodni*), opozycje wielkości i mocy (*nieliczny / liczny, mocny / słaby*), opozycje przynależności do innych wyznań (*tegoż wyznania / innowierczy*).

Do nazywania przedstawicieli własnego narodu w języku serbskim służy wyraz *sunarodnik*, przedstawicieli innej narodowości nazywa się zaś *strancima* albo *tuđinima*. Człowiek, który opuścił swoje środowisko, jest nazywany *iseljenik*, a człowiek, który przybył skądś — *doseljenik, došljak*. Prawdopodobnie w innych językach słowiańskich odpowiednie wyrazy są podobne, co należy dokładnie zbadać, dokonując analizy etymologicznej i semantycznej tych nazw.

Jerzy Bartmiński i Małgorzata Mazurkiewicz-Brzozowska rozpatrywali profile polskiego pojęcia *LUD* na podstawie materiału do polskiego słownika aksjologicznego, przygotowywanego w Lublinie. Na podstawie ich pracy „*Lud*. Profile pojęcia i ich konteksty kulturowe”, w której przedstawiono cztery profile z odpowiednimi opozycjami wyrazu *lud* w języku polskim, można przypuścić, że przytoczone wyrazy serbskie, za których pomocą jest określany przedstawiciel swojego i obcego narodu, mają więcej profili. Z tego powodu dobrze by było zbadać profilowanie analogicznych nazw w językach słowiańskich. Analizę wyrazów *sunarodnik, stranac, doseljenik, iseljenik* trzeba by było przeprowadzić na podstawie bogatego materiału, z uwzględnieniem aspektów aksjologicznych, ważnych

dla ustalenia tożsamości i jej zmiany, we wszystkich procesach identyfikacji i samoidentyfikacji.

Związki narodowe i wyznaniowe. Wyobrażenia o własnej grupie są stronnicze, gdyż ujmują świat z perspektywy narodowej bądź wyznaniowej — pozytywne oceny są związane z tym, co jest swoje, a to, co odmienne jest odczuwane jako obce. Cechy własnego narodu albo grupy porównuje się z cechami innych, przy czym w ich interpretacji aksjologicznej zachowuje się większą czy mniejszą bliskość, sympatię czy antypatię albo nawet przyjaźń czy wrogość. Przy zmianie tożsamości narodowej i wyznaniowej to poczucie więzi „przesuwa się” z jednej wspólnoty na inną.

Subiektywność. Poczucie przynależności nie jest takie samo u wszystkich członków jednej wspólnoty, również wyobrażenia każdego z nich o własnej wspólnoty nie są identyczne. Dlatego trzeba wyodrębnić poszczególne składniki tożsamości narodowej i wyznaniowej, a także wziąć pod uwagę ich wzajemne powiązania. Pojedyncze składniki tożsamości uczestniczą w procesach identyfikacji i samoidentyfikacji. Sąd subiektywny, wchodzący w związki z istniejącymi kolektywnymi sądami o tożsamości narodowej i wyznaniowej, wbudowuje się w indywidualny obraz Innego na podstawie własnego doświadczenia i relacji ze wspólnotą. Stosunek jednostki do swego narodu i do innych narodów jest złożony i wynika z osobistych kontaktów z różnymi przedstawicielami tych narodów. Dążności do nadania jednemu narodowi rozpoznawalnych cech przeciwstawia się fakt różnorodności ludzi, którzy do niego należą, co sprawia, że proces kształtowania się stereotypów jest skomplikowany.

Wyobrażenia o sobie i wyobrażenia o Innych, stereotypy narodowe i wyznaniowe oraz autostereotypy są subiektywne i ulegają zmianie wraz ze zmianą stosunku do własnej tożsamości, do grupy identyfikowanej dotąd jako swoja, a także i do grupy nowej, która staje się własną.

Jednostka posiada szereg cech indywidualnej tożsamości, w którą wbudowane są cechy przynależności do grupy. Ze względu na to stosunek indywidualnej tożsamości do tożsamości kolektywnej jest złożony, gdyż jednostka ma zarówno cechy osobiste, jak i cechy przynależności do grupy (Murzyn, przedstawiciel narodu imperialnego, przedstawiciel małego narodu, wygnanej klasy / kasty i inne). Cechy kolektywnej tożsamości są ujmowane także jako własne. Kształtowanie się poglądu na świat jest uzależnione od tego, czy dana osoba preferuje wartości indywidualne, czy „uwewnętrzzone” wartości grupy. Tę hierarchię wartości jednostka w większości wypadków (w sposób zmodyfikowany) przyswaja od ludzi, którzy ją wychowują, ale są one odczuwane i przejawiane indywidualnie. Relacje jednostki z daną grupą społeczną, plemieniem, grupą wyznaniową i narodem uzależnione są od wychowania i doświadczenia. Wartości ukształtowane w tych procesach i przejawiające się w życiu jednostki są „uwewnętrzzonym” kolektywnym odczuciem.

Etnostereotypy tworzą się i przejawiają wewnątrz struktury osobowości świadomie, podświadomie i nieświadomie. Świadomie i rozumowo tworzone sądy o innym narodzie są rozpatrywane z wykorzystaniem obiektywnych faktów; sprawdza się wiedzę, logiczność powiązań i dowodzenia, przy czym z owych faktów i argumentów korzysta się w celu potwierdzenia bądź zanegowania określonego etnostereotypu. Ale istnieją także sądy, które nie są motywowane świadomie, lecz leżą, jak to określa Jung, w „cieniu” doświadczenia. Wśród podświadomych mechanizmów kształtowania i przejawiania się sądów o grupach narodowych i wyznaniowych istnieją takie, które nie mają charakteru racjonalnego, dlatego niektórzy autorzy mówią o kolektywnym kompleksie większej bądź mniejszej wartości. Owe mechanizmy komplikują rozumienie i objaśnianie stereotypów narodowych i autostereotypów, ale nie uniemożliwiają ich identyfikacji i opisanie. Niedająca się objaśnić racjonalnie sympatia lub nienawiść należą do ludzkiego doświadczenia i nie możemy ich pominąć, gdy analizujemy etnostereotypy, ponieważ uczucia niekiedy bardzo mocno oddziałują na podmiot — „nosiela stereotypów”.

Różne profile jednego etnostereotypu. Wewnątrz jednej grupy narodowej i wyznaniowej mogą istnieć różne stereotypy, a także ich mieszane rodzaje. Irina Lappo pokazała to na czterech stereotypach Rosjan u Polaków: brat-wróg (brat-Słowianin, wróg-Azjata, brat-wróg, dusza-człowiek, swój chłop), Rosjanin *homo politicus*, Rosjanin „przyjaciół Moskale”, Rosjanin-Europejczyk {stereotyp słabo utrwalony} (Lappo 2002). Bogactwo wyobrażeń o innych narodach znajdujemy w literaturze. Elżbieta Kiślak w swojej książce *Car-trup i Król-Duch. Rosja w twórczości Słowackiego* zbadała obraz Rosji i Rosjan w twórczości poety romantycznego, ukazującego ten kraj przeważnie w ciemnych barwach, lecz mimo to wielostronnie. W historycznoliterackiej, imagologicznej pracy Velička Todorova *Znam gi az tjah* (2000) przedstawione są z kolei różne typy wyobrażeń o Serbach w literaturze bułgarskiej: brat, wzorowy sąsiad, zarozumiały nieprzyjaciół. Interesujące są także badania stereotypów narodowych Słowian (Ajdaczić, Aretov, Belova, Goldsvorti, Krekovičova, Rjabčuk, Todorova).

Etnostereotyp często jest rozpatrywany jako proste i jedyne wyobrażenie o pewnym narodzie. Warto wziąć pod uwagę, że bazowanie na takim wyobrażeniu jest wygodne, nie wymaga wysiłku rozumienia i akceptacji złożoności stosunków między ludźmi, grupami wyznaniowymi i narodami. Z ujednoczonych stereotypów najczęściej korzystają manipulatorzy, chcący aktywować agresję wobec grupy albo narodu, który ma stać się obiektem ataku. Celowo zacierają przy tym fakt, że istnieją różne etnostereotypy, a także różne odcienie jednego etnostereotypu.

Różne profile autoetnostereotypu. Istnieją nie tylko różne profile etnostereotypów innych narodów i grup wyznaniowych, lecz także odmienne sposoby postrzegania własnego narodu, ponieważ każdy przedstawiciel danej nacji ma o niej nieco inne wyobrażenie. Niektórzy całkowicie utożsamiają się z określonymi ce-

chami, uznanymi za narodowe, inni nie, zaś niektórzy, nieliczni, mają ambiwalentny sąd o narodzie, do którego należą. Wewnątrz wspólnoty istnieje jednak dążenie do ujednoczenia etnostereotypów.

Tożsamość i utrata tożsamości. Na tożsamość, jak już powiedziano, składa się całokształt cech, które odróżniają własną grupę od innej. Tożsamość nie jest zjawiskiem statycznym. Może się zmieniać na kilka sposobów. Przy **zmianie tożsamości** ulegają transformacji tylko niektóre cechy i sądy, a inne są zachowane, pozostaje też pierwotny etnonim, służący do samookreślenia. Tymczasem przy **zamianie tożsamości** nie pozostaje ani nazwa, ani kojarzony z nią zespół cech; przedstawiciele pewnej grupy zaczynają określać samych siebie jako członków innej grupy, narodu bądź wspólnoty wyznaniowej. Na szybkość i charakter tych procesów wpływają zmiana środowiska (pośrednio albo bezpośrednio), swobodne lub ograniczone kontakty z przedstawicielami innej grupy narodowej i wyznaniowej, zmiana stereotypu we własnym środowisku i in. W pracy *Oficery Piščevići — Rysy serbs'koji identičnosti ta jih vtrata* rozpatrywałem procesy zmiany tożsamości w pewnych okolicznościach historycznych na przykładzie dwóch przesiedleńców — ojca i syna — Symeona i Aleksandra Piščevićów. Niektóre ze swoich spostrzeżeń przywołam w dalszej części artykułu.

Zespół cech składających się na tożsamość danej osoby ma naturę dynamiczną. Na ogół jest on względnie stabilny, ale w niektórych sytuacjach ulega zmianom. Pewne jego komponenty są indywidualne i osobiste, a inne mają charakter wspólnotowy. Warunkuje je przynależność do grupy wiekowej, zawodowej, rodzinnej, plemiennej, rasowej, wyznaniowej, narodowej, wreszcie do grupy narodów. Normalnym zjawiskiem jest współlistnienie różnych rodzajów tożsamości, które jednostka odczuwa jako własne. Niemniej jednak posiadanie dwu lub więcej tożsamości narodowych, które mają dla ludzi wielkie znaczenie, nie jest zjawiskiem częstym ani zwykłym, dlatego interesujące może okazać się prześledzenie procesów zmian tożsamości narodowej i wyznaniowej.

Utrata tożsamości i nabywanie nowej to zwykle procesy jednoczesne i równoległe, ale nie we wszystkim są one wzajemnie uwarunkowane. Niektóre z procesów utraty tożsamości są słabiej uzależnione od procesu nabywania nowej tożsamości (osłabienie, zacieranie, zapomnienie, zrzeczenie się), inne zaś są od niego w większym stopniu zależne (kształtowanie podwójnej tożsamości, zamiana etnotożsamości na inną tożsamość, na przykład narodową lub, dajmy na to, zawodową).

Składników tożsamości wspólnoty narodowej i wyznaniowej jest wiele. Powstaje więc pytanie, które z nich są istotne w procesie zmiany tożsamości? Różne cechy mogą być bowiem przedmiotem zmiany albo zamiany, a w związku z tym istnieje wiele odmian obu tych procesów.

Dostosowanie do nowego jest procesem, w którym częściowo zmienia się tożsamość, aby jednostka albo grupa łatwiej mogła dostosować się do nowego oto-

czenia, do świata, który niedawno był jej obcy. Adaptujący się ludzie przejmują pewne sądy i sposoby zachowania się, typowe dla środowiska, w którym się znaleźli, zachowując przy tym stare nawyki i poglądy. W taki sposób dochodzi do osłabienia jednych i jednocześnie do utrzymania innych cech dawnej tożsamości. Łatwiej i na dłużej zachowuje się te właściwości, które nie są sprzeczne z oczekiwaniami i wymaganiami nowego środowiska, oraz te, które w systemie wartości przybysza zajmują szczególnie ważne miejsce. Nawet gdy proces dostosowania się zmienia tożsamość w wielkim stopniu, długo pamięta się o swoich przodkach, swoim pochodzeniu i etnonimie.

W nowym środowisku, wśród nieznanymi ludzi, którzy mówią w obcym języku, przybysze muszą się wiele nauczyć. Czynią to na różne sposoby — niektórzy wolno i bez powodzenia, inni szybko. O swoistym absurdzie takiego dostosowywania się pisze w swoim szkicu Dubravka Ugrešić. Rzeczą dotyczy pisarzy na wygnaniu, którzy wyemigrowali, gdyż nie byli skłonni dostosowywać się do warunków panujących w ojczyźnie. Tymczasem w nowym środowisku czekała na nich podobna konieczność — musieli szybko się w nie wtopić i sprostać jego wymaganiom. Od przybyszów oczekuje się przede wszystkim tego, że dostosują się do norm i obyczajów gospodarzy, mimo iż te różnią się od norm i obyczajów, do których przybysz był przyzwyczajony, a nierzadko są dlań niejasne i dalekie. Jest on zmuszony je zaakceptować, a czasami także godzić się na status człowieka „drugiej kategorii”.

Ludzie chcący emigrować zapominają o tym, że czeka ich nieznanne. Oczekują przede wszystkim lepszego życia w nowym środowisku. Właśnie to oczekiwanie „zaślepia” ich, nie pozwala im przewidzieć problemów, na które napotkają.

Wchodzenie do nowego społeczeństwa wymaga rewizji dotychczasowego życia i chociaż częściowego przyjęcia nowych wzorów. Niektóre bezwzględnie muszą być zaakceptowane, w przypadku innych przybyszom pozostawiona jest możliwość decydowania o tym, w jakim zakresie i w jakim stopniu się zmienić.

Podwójna tożsamość jako poczucie jednoczesnej przynależności do dwu narodów jest oczywiście stanem tymczasowym, w końcu jedna z tożsamości zwycięża. Stan ten pojawia się u ludzi, którzy na stałe zmieniają miejsce zamieszkania, ale — przynależąc do nowego środowiska — nie tracą więzi z dawnym. W świadomości przybyszów dochodzi do współlistnienia i nakładania się samoidentyfikacji i ze starym, i z nowym krajem i etnosem. W odróżnieniu od zamiany tożsamości, przy podwójnej tożsamości rozwijają się dwojakie modele identyfikacji. Podwójna tożsamość może być zachowana w grupie, jeśli istnieją kolektywne czynniki „podtrzymujące” i jedną, i drugą tożsamość.

Lekceważenie i zapomnienie swojego jest procesem, w którym wszystkie segmenty dawnego życia (z identyfikacją z dawną tożsamością włącznie) stają się coraz mniej ważne, chociaż niektóre ze składników dotychczasowej tożsamości

są zachowywane i pamiętane dłużej, a o niektórych zapomina się szybciej. Na przykład język ojczysty przybyszów zmienia swój status i funkcję, zmniejsza się zasięg jego użycia, a język nowego środowiska jako język większości i jako mowa tych warstw społeczeństwa, z którymi jest związany awans w nowym środowisku, zaczyna zyskiwać przewagę. Pojawia się mocniejsza bądź słabsza, jawna bądź ukryta presja otoczenia, które mówi w swoim języku i dąży do tego, aby i przybysze posługiwali się nim w sytuacjach oficjalnych. Lekceważenie, rozumiane jako poświęcanie temu, co „swoje”, mniejszej uwagi, z czasem doprowadza do zapomnienia ojczystego języka, podobnie jak innych elementów tożsamości. W procesie umierania dawnej tożsamości elementy nowej nie pojawiają się automatycznie, jak w procesie zamiany, w którym w miejsce dawnych wchodzi nowe modele samoidentyfikacji.

Zrzeczenie. Odrzucenie cech dawnej tożsamości jest zerwaniem z narodem, do którego należeli rodzice i przodkowie. Czyn ten jest wyrazem niezadowolenia i niezgody na to, co tę tożsamość stanowi. Jest on niezwykle w swej destrukcyjności, niemniej jednak takie akty pojawiają się w historii z pewną regularnością.

Zamiana tożsamości jest jednoczesnym zrzeczeniem się tożsamości dawnej i przyjęciem nowej, zaprzestaniem określania siebie jako przedstawiciela jednego narodu czy grupy etnicznej bądź wyznaniowej i wyrażaniem przynależności do innego narodu czy grupy. Chociaż na pierwszy rzut oka zamiana tożsamości narodowej i wyznaniowej wydaje się mieć charakter momentalny, bo taki charakter ma akt jej ujawnienia się, jest ona w istocie procesem, który przebiega w kilku fazach. Zamianę tożsamości mogą poprzedzać różne zmiany dawnej tożsamości, nawet jej proste zrzeczenie się, a w pewnym momencie dochodzi do zmiany sposobu samookreślenia. Zamiana wszystkich elementów tożsamości nie musi zachodzić jednocześnie, mogą się one ze sobą przeplatać w złożonym procesie zamiany czy zmiany tożsamości narodowej.

Przy zamianie tożsamości może powstać zapotrzebowanie na jej usprawiedliwienie i objaśnienie swojego nowego miejsca w świecie, na nowe wytłumaczenie więzi z przeszłością i przyjęcie nowej kolektywnej pamięci. Wraz z nową tożsamością przyjmuje się także pogląd na świat przyjęty przez nowe społeczeństwo, a jego wartości stają się dla jednostki pożądanymi ramami zachowania się i myślenia. Państwa w rozkwicie przyciągają cudzoziemców i dają im okazje do rozwoju i wzbogacenia się. Więcej szans na osiągnięcie sukcesu mają ludzie, którzy szybciej i pełniej przyjmują język, wartości i obyczaje społeczeństwa, w którym się znaleźli. Tego typu interesy osobiste, dążenie do sukcesu, kariery może doprowadzić do tego, że tożsamość narodowa stanie się mniej ważna niż zawodowa i osłabnie, a później da się łatwo zastąpić przez nową tożsamość narodową. Studia postkolonialne mogą się przysłużyć badaniu pokus i trudności, które są udziałem przedstawicieli mniejszych narodów w wielkich mocarstwach.

Charakter przesiedlenia pewnego narodu na terytorium, na którym jest on mniejszością, do państwa zamieszkałego przez inny naród, zależy od przyczyny tego przesiedlenia. Wygnaniu ze swojej ziemi i sprowadzeniu się w inne środowisko towarzyszy dążenie do zachowania cech własnej tożsamości i części swojego gwałtem odebranego świata. Dobrowolne przeniesienie się jest z kolei związane z szukaniem lepszego losu, a więc i procesy zmiany tożsamości przebiegają odmiennie.

* * *

W świecie, który staje się coraz bardziej heterogeniczny, problemy tożsamości i jej zmian stają się bardzo ważne. Państwa dla własnych celów i we własnym interesie, środkami marketingu politycznego i ustawowego regulowania statusu przesiedleńców, określają granice polityczne tych procesów. Ale obok oddziaływań władzy, zmierzających do przyśpieszenia lub zwolnienia integracji, istnieją też i inne warunkujące ją czynniki. Dzisiaj wzrasta zapotrzebowanie na badanie tych procesów. Mogą je prowadzić specjaliści dysponujący stosownymi metodami zbierania danych i ich analizy, posiadający wiedzę teoretyczną, dającą się zastosować do konkretnych języków, tekstów, dzieł sztuki i in. — etnolingwistyka niewątpliwie ma przydatne do tego „narzędzia”. Warto by było ponadto rozpatrzyć, które osiągnięcia innych dyscyplin zajmujących się tożsamością mogą być spożytkowane przez etnolingwistów.

Literatura

- Ajdaczić Dejan, 2003, *Književno oblikovanje predstava o protivniku u bugarsko srpskim ratovima*, „Slavistika”, t 7, s. 373–377.
- Ajdaczić Dejan, 2006, *Oficery Piščeviči — Rysy serbs'koji identičnosti ta jih vrata*, „Ukras”, Kyiv, nr 1, s. 71–94.
- Aretov Nikolaj, 2005, *Nacionalna mitologija i nacionalna literatura* [w:] <http://liternet.bg/publish8/naretov/nacionalna.htm>.
- Bartmiński Jerzy, Małgorzata Brzozowska, 1993, *LUD. Profile pojęcia i ich konteksty kulturowe*, [w:] *Profilowanie pojęć*, Lublin, s. 181–206.
- Bartmiński Jerzy, Mazurkiewicz-Brzozowska Małgorzata (red.), *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne*, lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Belova Ol'ga, 2005, *Etnokul'turnye stereotipy v slavyanskoj narodnoj tradicii*, Moskwa: Indrik.
- Čistov Kiril, 1972, *Etničeskaja obščnost, etničeskoje soznanie i nekotorye problemy duhovnoj kul'tury*, „Sovetskaja etnografija”, nr 3, s. 73–85.
- Goldsvorty Vesna, 2000, *Izmišljanje Ruritanije. Imperijalizam mašte*, Beograd: Geopoetika. [Goldsworthy Vesna, *Inventing Ruritania. The Imperialism of the Imagination*]
- Kiślak Elżbieta, 1991, *Car-trup i Król-Duch. Rosja w twórczości Słowackiego*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.

- Krekovičová Eva, 1999, *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Róma a Žida v slovenskom folklóre*, Bratislava: AEP.
- Krekovičová Eva, 2005, *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*, Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- Lappo Irina, 2002, *Profilowanie stereotypu Rosjanina w polskim kręgu językowo-kulturowym*, „Etnolinwistyka”, t. 14, s. 153–174.
- Lappo Irina, 2005, *Stereotyp Polaka i jego profilowanie w białoruskim kręgu językowo-kulturowym*, „Etnolingwistyka”, t. 17, s. 113–143.
- Rjabčuk Mykola, 2000, *Vid Malorosiji do Ukrainy. Paradoksy zapiznilogo nacijetvorennja*, Kyjiv: Krytyka.
- Todorov Veličko, 2000, *Znam gi az tjah. S'rbija i s'rbite v b'lgarskata literatura*, Sofija: Graždansko družestvo „Kritika”.
- Todorova Marija, 1999, *Imaginary Balkan*, Beograd: Biblioteka XX vek [Todorova Maria, Imagining the Balkans]
- Ugrešić Dubravka, 2002, *Zabranjeno čitanje*, Beograd: Samizdat B92.

CHANGING NATIONAL IDENTITY IN THE LIGHT OF THE US/THEM OPPOSITION

The article deals with changes of ethno-religious identity and ethnic stereotypes. The opposition between US and THEM plays a major role in shaping one's group identity and determining one's relationships with others (those who belong to us, who are similar and friendly vs. those who do not, who are different and hostile). Of all types of identity, the ethno-religious identity is the least amenable to change in one's own environment but may and does change in a foreign context, among displaced persons, emigrants etc. Important factors of identity are cultural in nature and have to do with religion, customs and language. Depending on how much the community wants its new members to assimilate, the mutual relationship between cultures involves adjustment or obliteration of cultural differences. Identity may change in various ways: when identity is changed, the characteristics and relationships of the representatives of one group change through self-identification and naming; when identities are exchanged, self-identification and self-reference change together with the group's characteristics (members of the group call themselves representatives of another nation or denomination). The loss of identity and the acquisition of a new one are most of the time parallel processes but they are not mutually dependent. Some aspects of the loss are not so strongly connected with the acquisition (weakening, neglect, oblivion and renunciation), whereas others are (double identity, replacement of an ethnic identity by another ethnic identity or by an identity of a different type, e.g. professional). The analysis considers the role of the US/THEM opposition in various types of changes of national identity.